

ISSN 2181-9297

Doi Journal 10.26739/2181-9297

**СЎЗ САНЪАТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ИСКУССТВО СЛОВА**

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF WORD ART**

№5 (2019)

TOSHKENT-2019

Бош муҳаррир:
Холбеков Муҳаммаджон
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Главный редактор:
Холбеков Мухаммаджон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Editor in Chief:
Kholbekov Muhammadjan
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Тўхтасинов Илҳом
ф.ф.д., доцент (Ўзбекистон)

Заместитель главного редактора:
Тухтасинов Илхом
к.ф.н., доцент (Узбекистан)

Deputy Chief Editor
Tuhtasinov Ithom
Ph.D. Ass. Prof. (Uzbekistan)

Таҳрир ҳайъати:

Редакционная коллегия:

Editorial Board:

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистон)

Назаров Бахтиёр
академик. (Узбекистан)

Bakhtiyor Nazarov
academician. (Uzbekistan)

Якуб Умарўғли
ф.ф.д., профессор (Туркия)

Якуб Умар оглы
д.ф.н., профессор (Туркия)

Yakub Umarogli
Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Алмаз Улви Биннатова
ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Алмаз Улви Биннатова
д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Almaz Ulvi Binnatova
Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Боқиева Гуландом
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бакиева Гуландом
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Bakieva Gulandom
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Миннуллин Ким
ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Миннуллин Ким
д.ф.н., профессор (Татарстан)

Minnulin Kim
Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Махмудов Низомиддин
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Махмудов Низомиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Mahmudov Nizomiddin
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Керимов Исмаил
ф.ф.д., профессор (Россия)

Керимов Исмаил
д.ф.н., профессор (Россия)

Kerimov Ismail
Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Жўраев Маматкул
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Джураев Маматкул
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Juraev Mamatkul
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистон)

Куренов Рахыммамед
к.ф.н. (Туркменистан)

Kurenov Rakhimmamed
Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Кристофер Жеймс Форт
Мичиган университети (АҚШ)

Кристофер Джеймс Форт
Университет Мичигана (США)

Christopher James Fort
University of Michigan (USA)

Умархўжаев Мухтор
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Умархаджаев Мухтар
д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Umarkhodjaev Mukhtar
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Мирзаев Ибодулло
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Mirzaev Ibodulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Болтабоев Ҳамидулла
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Балтабаев Ҳамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Boltaboev Hamidulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Дўстмухаммедов Хуршид
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дустмухаммедов Хуршид
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Dustmuhammedov Khurshid
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Лиходзиевский А.С.
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Lixodzievsky A.S.
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Сиддиқова Ирода
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Siddiqova Iroda
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Шиукашвили Тамар
ф.ф.д. (Грузия)

Шиукашвили Тамар
д.ф.н. (Грузия)

Shiukashvili Tamar
Doc. of philol. scien. (Georgia)

Юсупов Ойбек
масъул котиб, доцент
(Ўзбекистон)

Юсупов Ойбек
доцент (Узбекистан)
отв. секретарь

Yusupov Oybek
Ass. prof. (Uzbekistan) - Senior
Secretary

Pagemaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

Тилшунослик / Языкознание / Linguistics

- 1.Карабаева Б.Б.**
КОГНИТИВ ТИЛШУНОСЛИК ЙЎНАЛИШЛАРИНИНГ ИЛМИЙ
НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....5
- 2.Мавлонов О.А.**
ЎЗБЕКИСТОНДА ТЕОЛИНГВИСТИКА.....11
- 3.Маннонова С.А.**
РАСМИЙ ХАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА
СУБЖАНРЛАРИ.....19
- 4.Мўминова Д.А.**
ДЕЙКСИСНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТИ.....26
- 5.Тоирова Д.Ф.**
ЭМИЛЬ ЗОЛЯНИНГ АСАРЛАРИДА КУНЛИК ФАОЛИЯТНИ ТАҲЛИЛ
ЭТИШ.....38
- 6.Shukurova В.В.**
NAZAR ESHONQUL NIKOYALARIDA KONTRAST USULINING
AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY ASPEKTLARI.....45

Адабиётшунослик / Литературоведение / Literary criticism

- 7.Жуманова Д.Қ.**
МУМТОЗ ҲАЗАЛЛАР ТАҲЛИЛИ ВА ТАЛҚИНИ.....52
- 8.Назаров С.Ҳ.**
Й.В.ГЁТЕ "ФАУСТ" АСАРИДА КОНЦЕПТУАЛ МЕТАФОРА ТАҲЛИЛИ.....58
- 9.Шофиев О.**
ЎЗ МУҲИТИГА СИФМАГАН ОДАМ ОБРАЗИ (Эркин Аъзам ижоди мисолида)..66
- 10.Юлдашева Д.М.**
СИНТАКТИК ТАКРОРЛАРНИНГ БАДИИЙ- ЭСТЕТИК ИМКОНИЯТЛАРИ..75

Таржимашунослик / Переводоведение / Translation Studies

- 11.Муҳамедов Х.А.**
ЎЗБЕКИСТОНДА ТАРЖИМА НАЗАРИЯСИНИНГ ФАН СИФАТИДА
ШАКЛЛАНИШИ (ҲАЙБУЛЛА САЛОМОВНИНГ "ТИЛ ВА ТАРЖИМА"
МОНОГРАФИЯСИ МИСОЛИДА).....81

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

12. Гулямова Г.Я. БАДИЙ МАТН ТАРЖИМАСИДА ТРАНСФОРМАЦИОН МЕТОД ХУСУСИЯТИ.....	87
13. Мирзаахмедова М.Й. ТАРЖИМА ИЛМИ МАСАЛАСИ ЮЗАСИДАН ФИКРЛАР.....	94
14. Улмасбаева М.А. КОГНИТИВНЫЙ АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНОГО КОЛОРИТА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ.....	105
Санъат ва журналистика/ Искусство и Журналистика / Arts and Journalism	
15. Музаффарова С.Х. МИЛЛИЙ ЭСТРАДА САНЪАТИ ТАРАҚҚИЁТИДА СЎЗ, МУСИҚА ВА ИЖРО УЙҒУНЛИГИ МАСАЛАЛАРИ (шоир, бастакор ва хонанда ҳамкорлиги мисолида).....	113
16. Мусаева Н.А. ХИТОЙ МАТБУОТИДА ЎЗБЕК-ХИТОЙ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ ("БИР МАКОН, БИР ЙЎЛ" ЛОЙИҲАСИ АСОСИДА).....	118
17. Ходжиматова М.К. СЎЗ САНЪАТИНИНГ МАЪНАВИЙ ҚУДРАТИ.....	123
18. Ибрагимова У. ЖОНЛИ СЎЗНИНГ САҲНАВИЙ ИФОДАВИЙЛИГИ.....	129
Лингводидактика ва методика/ Лингводидактика и методика/ Linguodidactics and methodology	
19. Зоирова Д.А. ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА КОММУНИКАТИВ-КУМУЛЯТИВ МЕТОД АСОСИДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ САМАРАЛИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ.....	135
20. Иканова Л.С. БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ОНА ТИЛИДАГИ МАТНЛАРНИ ЎҚИБ ТУШУНИШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ.....	145
21. Хасанова Д.К. ХАЛҚАРО PIRLS БАҲОЛАШ ДАСТУРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АСОСИДА ЎҚИШ ВА ЁЗУВ САВОДХОНЛИГИНИ ОШИРИ.....	152
22. Имамова У.М. ЧЕТ ТИЛЛАРНИ ЎРГАНИШДА АКМЕОЛОГИК ЁНДАШУВЛАР ТЕХНОЛОГИЯСИ.....	162

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА
INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Shukurova Bahor Boltayevna,
I.A.Karimov nomidagi
Toshkent davlat texnika universiteti
Termiz filiali o'qituvchisi

NAZAR ESHONQUL HIKOYALARIDA KONTRAST USULINING
AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY ASPEKTLARI

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2019-5-6>

ANNOTATSIYA

Maqolada, avvalo, istiqlol davri nasriga xos bo'lgan xususiyatlar, undagi shakliy va mazmuniy yangiliklar, hikoya janridagi o'zgarishlar atroflicha yoritildi. Yangi davr hikoyanavisligida Nazar Eshonqulning o'ziga xos bo'lgan jihatlari, qalamga olingan dolzarb muammolar, ijodkor tomonidan ana shu mavzularni yoritib berish uchun qo'llagan kontrast usuli va undan foydalanishdagi yangicha uslub, betakror holatlar tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: Badiiy usullar, poetik obrazlar, she'riy va nasriy shakllar, kontrast usuli, shaxs ruhiyati, "O'tkan kunlar", "Avesto", "Mahabhorat", "Ramayana", "Qora kitob qissasi", "Maymun yetaklagan odam", "Shamolni tutib bo'lmaydi", "Bozor"romani, "Jajman"

Шукурова Бахор Болтаевна,
Преподаватель Термезского филиала Ташкентского государственного
технического университета имени И.А. Каримова

СОВРЕМЕННЫЕ И ТРАДИЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ
КОНТРАСТНОГО МЕТОДА В ПРИЗВЕДЕНИЯХ НАЗАР
ЭШАНКУЛА

АННОТАЦИЯ

В статье, прежде всего, подробно освещались особенности прозы независимости, ее формы и содержания, нововведения, изменения в жанре рассказа. Суть новой эры заключалась в анализе особенностей Назаря Эшанкула, актуальных проблем, контрастных методов, использованных художником, и новых способов их использования.

Ключевые слова: Художественные методы, поэтические образы, поэтические

и прозаические формы, контрастные техники, черты личности, "O'tkan kunlar", "Avesto", "Mahabhorat", "Ramayana", "Qora kitob qissasi" "Maymun yetaklagan odam" "Shamolni tutib bo'lmaydi" "Bozor", "Jajman"

Shukurova Bakhor Boltayevna,

The teacher of Tashkent State Technical University named after I.Karimov

TRADITIONAL AND MODERN ASPEKTS OF THE CONTRAST METHOD IN THE STORIES BY NAZAR ESHONKUL

ANNOTATION

In this article, first of all, features which are specific to the prose in the period of independence, its form and content news, developments in the genre of the story have been widely described. Moreover, Nazar Eshankul's peculiarities in the storytelling of a new era, important issues which were highlighted, a contrast method used by the author in order to illustrate those themes and a unique way of using it have been analyzed.

Key words : artistic methods, poetic images, poetic and prose forms, contrast method, psychology of personality, "O'tkan kunlar", "Avesto" "Mahabharat", "Ramayana", "Qora kitob qissasi", "Maymun yetaklagan odam", "Shamolni tutib bo'lmaydi". "Bozor", "Jajman"

Jahon va turli xalqlar adabiyotidagi poetik janr imkoniyatlardan boxabarlik oqibatida o'zbek adabiyotida ham sifat o'zgarishlari yuz berdi. Adabiyotimizning xazinasi yangi badiiy usullar, poetik obrazlar va she'riy va nasriy shakllar bilan boyidi. Badiiy asarlarda shaxs ruhiyatini ochib berish, uning eng ichki qatlamlarigacha kirib borib, taftish qilish dolzarb bo'lib qoldi.

Davr, ijtimoiy muhit o'zgarishga uchrar ekan, shubhasiz, bu holat adabiyotda ham aks etadi, yangilanishlar hosil qiladi. Shu nuqtayi nazardan olib qarajak, mustaqillik davri o'zbek adabiyotida ham yangiliklar bisyor. Istiqlol davrida yuzaga kelgan badiiy tafakkurdagi yangilanish jarayonlari milliy adabiyotimiz o'zanlarini tubdan o'zgartirib yubordi. Istiqlol davri adabiyoti tamomila o'zgargan, yangi qarashlar shakllangan milliy tafakkurning natijasi sifatida paydo bo'ldi. Bu adabiyotda olamning yaratilishi, inson hayoti mohiyati haqidagi turli fikrlar istalgancha izohlandi, ifoda etish sarhadlari kengaydi. Istiqlol davriga kelib adabiyot ijodkorning chinakam ko'ngil ishiga aylandi. Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, bu davr ijodkori ham avvalgidek mavjud sharoitga baho beradigan, o'zgarlar hayotini kuzatayotgan shaxslar emas, balki Allohni tanishga, o'zini anglashga urinayotgan insonlar.

Nasr hamisha adabiyotning eng salmoqli turi hisoblangan bo'lib, istiqlo davrida ham o'zining shu xususiyatini saqlab qoldi. O'zbek nasrining bu bosqichida ijodkorlar qator tajribalarga qo'l urdilar, tasvirning yangi usullari paydo bo'ldi. Nazar Eshonkulning "Qora kitob qissasi", "Shamolni tutib bo'lmaydi", "Tobut", "Quyun" kabi hikoyalari, Xurshid Do'stmuhammadning "Bozor"romani, "Jajman" hikoyalari inson ruhiyatini chuqur tahlil etganligi va ifodaning kutilmaganligi bilan adabiyotimizda yangi badiiy hodisa bo'ldi. Nasrimizning bugungi vakillari o'zlari anglashga intilayotgan muhim masalalarni ifodalashda yangi usullarni, ifoda yo'sinlarini kashf etish bilan bir qatorda eski uslublardan ham zamonaviy asosdalarda foydalana boshladilar. Xuddi shu an'anaviy va g'oyat samarali usullardan biri kontrast usuli sanaladi. Mazkur usul badiiy adabiyotda juda qadim davrlardan

boshlab qo'llangan. Ijodkor o'z badiiy asarida undan foydalangan holda tasvirlanayotgan voqealarning asl mohiyatini o'quvchiga oson tushuntirgan, asarni idrok etishida unga ko'mak bergan. Shu bilan birga kontrast usulini qo'llash natijasida badiiy asarning ta'sir kuchini yuksak darajada oshirishga erishgan.

Kontrast asli fransuzcha so'z bo'lib, "keskin qarama-qarshi qo'yish" degan ma'noni anglatadi. Kontrastdan nafaqat badiiy adabiyotda, balki san'atning boshqa barcha turlarida ham keng va samarali foydalaniladi. Kontrast - narsa va hodisalarni bir-biriga keskin qarshi qo'yishga asoslangan badiiy usul hisoblanadi. U tasvirlanayotgan narsani bo'rttirib, qabartirib ko'rsatish imkonini beradi. Muallif bu usuldan asar qahramonlarining xarakterlarini yanada yaqqolroq ochib, asarda yoritilayot voqealar yuz bergan sharoitni o'quvchi ko'z o'ngida to'la gavdalantirish maqsadida foydalanadi. U badiiy asarda bir-biriga zid bo'lgan narsa va hodisalar, masalan, yorug' va qorong'u, quvonch va g'amginlik, kulgi va fojealarni tabiiy yonma-yonlikda tasvirlab o'ziga xos kayfiyat paydo etadi. Xuddi shu yo'ldan borib asarning ta'sir quvvatini favqulodda kuchaytirib yuborishga erishadilar. Kontrast badiiy asarning barcha sathlarida, xususan, til, syujet, xarakter, sharoit va kompozitsiya sathlarida namoyon bo'lishi mumkin. Mazkur sathlardagi zidlanish (ya'ni kontrast) oshkora yoki pinhona amalga oshirilishi mumkin. Kontrast til sathida antiteza (tazod) ko'rinishida, syujet sathida bir voqea (yoki holat)ning ikkinchi voqea (yoki holat)ga qarshi qo'yilishi tarzida, kompozitsiya sathida asarning bir qismini ikkinchi qismiga qarshi qo'yish orqali namoyon bo'ladi. [1] Shu o'rinda bir narsani aytish kerakki, kontrastning turli ko'rinishlari orasigaxitoy devorini qo'yib bo'lmaydi. Chunki ular bir hodisaning turli tiplari sifatida o'zaro chambarchas bog'liq, bir-birini taqozo etadi. Bundan tashqari, ijodkor kontrastlikni tayyor zidlanishlardan olishi yoki zidlanishni o'zi badiiy maqsaddan kelib chiqib shartli paydo etgani holda asarga olib kirishi ham mumkin. Bu nima degani? Borliqda shunday juft harsa, hodisa yoki holatlar mavjudki, ular yaratilmishidanoq bir-biriga zid munosabatda. Masalan: tun bilan kun, yer bilan osmon, hayot va o'lim, ezgulik bilan yovuzlik va shunga o'xshash. Bunday narsa yoxud hodisalar har makon, har zamonda va har qanday sharoitda ham oralaridagi o'zaro zidlik munosabatini o'zgartirmaydi. Lekin badiiy asarda ijodkor o'z badiiy niyati taqozosi bilan mantiqiy bog'liq bo'lmagan ikki narsa, ikki voqea yoki ikki holat bir-biriga zidlanadi. Bu holda kontrastlik shu kontekst doirasidagina amal qilib, undan tashqarida o'zining bu holatini yo'qotadi. Fikrimizni quyidagi misol bilan izohlashga harakat qilamiz. Inson hayoti davomida qilgan amallariga qarab jamiyat a'zolar orasida o'ziga yaxshi yoki yomon degan nom oladi. Kimki, iymon-e'tiqodli bo'lsa, o'zgalarga yaxshilik qilsa, halol yashasa, o'zganing haqqiga xiyonat qilmasa, shubhasiz yaxshi nomga sazovordir. Kimki faqat o'zini o'ylasa, atrofdagilarga xasad nazari bilan qarasa, makruh narsalarga berilsa, hamma undan yuz o'giradi, xalq orasida yomon nom oladi. Bu bir azliy mezon. Adib Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidagi Otabek va Homid obrazlari ayni shu mezon ostida bir-birlari bilan zidlanadi. Asar voqealari rivoji davomida shu ikki qahramon o'z so'zlari, hatti-harakatlari bilan shaxsiy xarakterini o'quvchiga ko'rsatib boraveradi. Kitobxon ham asar oxiriga qadar ularni kuzatishni to'xtatmaydi va oxirgi xulosaga keladi. O'quvchi ulardagi mavjud ijobiy fazilatlar va salbiy illatlarni ko'rishi davomida yaxshi inson mezoniga solib ko'rib ularning kim yoki qanday shaxs ekanliklarini anglab boraveradi. Mazkur holatda kontrastlik asardagi qahramonlar xakteri mantig'idan kelib chiqadi va shunga asoslanadi.

Kontrast juda qadim zamonlardan buyon buyon ishlatilib kelinganini aytib o'tgan edik. Antik davr Yunon, Rim adabiyoti na'munalarida ham, ko'hna Sharq xalqlari umumbashariy yodgorligi bo'lgan "Avesto" da ham, qadimgi hind eposlari sanalmish

"Mahabhorat" va "Ramayana"da ham kontrast usulining xilma-xil ko'rinishlarini uchratish mumkin.

Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi hisoblangan "Avesto"da dunyoda azaldan mavjud bo'lgan ezgulik va yovuzlik kuchlari o'rtasidagi abadiy kurashlar ikki qahramon: Ahuramazda (Hurmuz) va Ahriman orasidagi ziddiyatlar ostida ochib beriladi. Kitobda tilga olinuvchi mazkur ikki qahramon bir-birlariga tamoman zid bo'lib, bu zidlik ochiqdan-ochiq ko'rinib turadi. Tangri Ahuramazdani nurdan yaratdi, Ahriman esa shubha soyasidan yaraldi. Ahuramazda sof ko'ngil, mehri, najotkor. Ahriman esa tamoman buning aksi - qahrli, zulmkor. Insonlar Ahuramazdani sevib, unga intiladilar, Ahrimandan esa qo'rqadilar va undan qochadilar. Oxir-oqibat ezgulik kuchlarining qo'li baland kelib, yovuzlik kuchlarini yer yuzidan butunlay quvib yuboradi.

Yoki hind eposi "Ramayana" dostonini olaylik. Dostondagi Ram yaxshilik, adolat va haqiqat timsoli bo'lsa, bunga qarama-qarshi o'laroq Ravan yovuzlik, nohaqlik va riyo timsoli. Ikki kontrast qahramonlar va ular hayotidagi sodir bo'lgan voqealar butun asarning asosiy mazmuni sanaladi. Ana shu ikki qahramon vositasida dunyoning azaliy ikki qarama-qarshi kuchlari - ezgulik va yovuzlik orasidagi tuganmas kurashni ifoda etadi.

Nazar Eshonqul - istiqlol davri o'zbek nasriga, xususan, hikoyachiligiga yangicha ohang olib kirgan mohir yozuvchi. U yaratgan hikoyalar biz shu kungacha bilgan, mutolaa qilgan hikoyalarga sira o'xshamaydi. Ularda odatiy voqealar emas, favquloddagi hodisalar tilga olinadi. Bu hikoyalar dramatik ziddiyatlarga to'la bo'lib, unda shafqatsiz hayotning achchiq haqiqati, insonning anglash mushkul bo'lgan ruhiy olami keng tahlil qilinadi.

Nazar Eshonqul o'zining ilk hikoyalari bilanoq adabiy jamoatchilikda katta qiziqish uyg'ota oldi. Natijada, bu hikoyalari xususida bir qancha ilmiy izlanishlar olib borilib, ularning g'oyaviy-mazmuniy o'zigaxosligi, badiiy idrok va ifodaprinsiplari, ijodkorning badiiy mahorati masalalari atroflicha tadqiq etildi. [2]

Nazar Eshonqul hikoyalari o'zaro ruhan yaqinligi ma'naviy-axloqiy masalalar ustuvorligi bilan belgilanib, insonni badiiy tasvirlashdagi individual tafakkur tabiatining ijodiy yo'sini bilan xarakterlanadi. Ularda insonni badiiy tushunish va tushuntirishda ikki yo'nalishi ko'proq ko'zga tashlanadi. Birinchidan, xalqimizning milliy mustaqillikka erishguncha kechgan hayotidagi erkka tashnalik kayfiyati hamda milliy istiqlol arafasidagi odamlarning ruhiy holatlari va jamiyat hayotini yoritishga harakat qilinadi. Ikkinchi tomondan, ezgulik, adolat tantanasi uchun g'ov bo'lgan ma'naviy-axloqiy illatlarni fosh etishga intilish kun kelib albatta haqiqatning g'olib bo'lishiga ishonmagan, ko'ngli mudroq odamlarning ruhiyatini jamiyat psixologiyasi bilan uzviy aloqadorlikda tahlil qilish va ana shunday bedard kimsalar amal qiladigan falsafa mohiyatini ramzlar vositasida, ularning tili bilan ochib berish va shaxs, uning hayoti parchalanish sabablarini badiiy-falsafiy o'rganish alohida tamoyilni tashkil etadi. "Modernizm da insonning ichki dunyosini yangicha yo'llarda kashf etishni" (U.Hamdani) Nazar Eshonqul o'zining asarlarida isbotlab bera olgan va allaqachon, o'z o'quvchilariga ega bo'lgan yozuvchilardan. Ijodkorning "Istilo", "Tobut", "Bevaqt chalingan bong" kabi hikoyalari milliy adabiyotimizda yangi bir hodisa bo'ldi. "Muolaja" hikoyasi esa Frans Kafkaning "Jazo koloniyasi"ga o'xshab ketadi.

Har bir kimsaning ruhi, qalbi bo'lgani kabi har bir asarning ham o'zigagina xos bo'lgan ma'naviy olami bo'ladi. Bu o'sha asar ijodkorining ma'naviy dunyosidan o'sib chiqadi, intellektual salohiyati zamirida yuzaga keladi. Nazar Eshonqul hikoyalarida ham uning o'zidagina mavjud bo'lgan dunyoni idrok etish tarzi yaqqol sezilib turadi. Adibning "Maymun yetaklagan odam" hikoyasi 80-yillarning oxirlarida matbuotda e'lon qilinganida

ko'pchilikning nazariga tushdi. Hikoya mustabid tuzum haqida. Hikoya qahramoni bor hayotini, aql-zakovatini butkul asrning "Ulug' ishlari"ga baxshida etgan shaxs. U bu ishlarida na o'zini, na o'zgalarni ayagan. Shu ishlarini deb barcha yaqinlaridan ham uzoqlashib ketgan. Hikoyada tagi puch tuzumga qattiq ishongan, uning uchun butun umrini behuda sarf etgan, oxir-oqibat adashganini anglab yetgan ana shunday odamning hayotiy fojeasi o'zgacha tarzda ifoda etilgan. Asar muhim bir detal asosiga qurilgan - suratlar. Darhaqiqat, adib asarining butun mazmuni ham, mohiyati ham ikki qarama-qarshi suratlar vositasida ifoda etiladi. Qahramon cholning chizgan dastlabki suratida quyuk o'rmondan maymunni yetaklab chiqayotgan barvasta gavdali yigit tasvirlangan edi. Suratdagi yigitning yuzida ishonch barq urib turardi. Bu ishonch uning yuragidagi hissiyotini ham ifodalab turardi. Yigitning ko'zida aks etib turgan qat'iyat va ishonch har qanday odamni o'ziga tortardi. Muallif qahramon cholning o'tmishini o'quvchiga maydalab aytib bermaydi, uning birgina chizgan suratida hammasini ifodalaydi. Ba'zi o'rinlarda qahramonining o'z tilidam kichik-kichik ishoralarni keltiradi. Suratdagi yorqin ranglar cholning bir necha yillar muqaddam, ayni kuchga to'lgan vaqtidagi zavqli hayotining timsoli sanaladi.

Chol umrining oxirida yuqoridagi suratiga tamoman zid yana bir surat chizgan ediki, bu uning umri oxirida tan olgan haqiqatini o'ziga singdirib olgan edi. Suratda xuddi avvalgisidagi kabi o'rmon aks ettirilgan edi. Faqat bu gal maymun umidsiz ko'zlariga g'am cho'kib qolgan munkaygan bir qari cholni o'rmon sari yetaklab ketardi.

Adib butun bir hikoyadagi mazmunni ikki detal kontrastligidan foydalangan holda ifodalashga harakat qilib, buning uddasidan chiqadi. Shuni ta'kidlash joizki, suratlar faqat shu hikoya doirasidagina o'zaro kontrastlik holatida. Agar ularning faqat birinigina ko'rganda buni anglab bo'lmaydi, yonma-yon qo'yilganidagina ulardagi zidlik munosabati oydinlashadi. Bu o'rinda ham ijodkor kontrastlikni sun'iy ravishda keltirib chiqaradi. Chunki aslida ikkita surat bir-biriga keskin qarama-qarshi turolmaydi. Muallif qahramonining o'tmishi va buguni o'zaro zidligidan kelib chiqqan holda shu holatni ifodalash uchun ana shunday shartli kontrastlikni paydo qiladi.

Muallif mazmun mantig'iga mos suratni so'zda chizadi va butun mohiyatni shu suratga singdirib yuboradi. Asar boshida talaba yigit ko'rgan o'sha yorqin ranglar bilan chizilgan birgina surat Yaratganning bir bandasining o'tmishini gapirib turadi. Qachonlardir chol yosh bir yigit bo'lib, o'zi e'tiqod qilgan narsasiga qattiq ishongan, uning uchun kurashib, yonib yashagan edi. Ha, tasvirdagi yigitning ko'zidagi cheksiz ishonch bir paytlar cholning yuragida yashagandi. U umrining oxirigacha o'sha holatda hayot kechiraman deb o'ylagan edi. O'zi xizmat qilayotgan tuzumiga e'tiqodi baland edi. Ammo, hayot o'zanlari umuman boshqa yo'nalishlarga burilib ketdiki, natijada chol birdan hamma narsasidan butunlay ayrildi. U e'tiqod qo'ygan, ishongan narsasi puch, yolg'on va puflab shishirilgan sharday omonat ekanini anglab yetdi. U ezgulik deb sig'ingan narsasi aslida razolat ekanini, butun umrini bema'ni maqsadlar yo'lida sarflaganini tushundi. Eng achinarlisi bu dunyodan u dunyoga ketar paytida ruhan taskin topishiga yordam beradigan ilohiy e'tiqodi butunlay yo'q bo'lgan. Bu haqiqiy fojea edi.

Hikoya qahramoni umumlashma obraz sanaladi. Chunki, bu asarda o'sha mafkuraga ishongan qanchadan-qancha odamlar aldanib, e'tiqodidan ayrildilar va boqiy dunyoga iymonsiz ketdilar. Yemirilgan mafkura jamiyatdan ularni ham shaxs sifatida yemirib yubordi. Asar qahramoni juda kech qolib bo'lsada, oz hayotiy fojeasini tushunib yetgan shaxs. Chol o'z umrini taftish etishdan, xatolarini tan olishdan qo'rqmaydigan jasur shaxs.

Ayni shu o'rinlarda Nazar Eshonqul ijodiga xos bo'lgan yana bir muhim xususiyat yanada oydinlashadi. Ijodkor odatda, hikoyalaridagi asosiy ma'no tashuvchi yukni ba'zan

qahramonining zimmasiga emas, balki asardagi kichik bir detalga yuklaydi. Cholning havaskorona chizilgan, ko'pchilikning e'tiborini tortmaydigan, so'nggi yillarda uning shilta hid kelib turadigan uy ayvonini to'ldirib turgan suratlar xarakter, uning shaxsiyatini to'la ochib beradi. Detallardagi kontrastlik orqali asar mohiyati ochib berilgan asar adabiyotimizda deyarli uchramaydi.

Adibning "Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasi uning ijodidagi yorqin nuqta hisoblanadi. Mazkur hikoya 1996-yilda birinchi marta matbuotda e'lon qilinganida jamoatchilikning e'tiborini tortdi. Mazkur hikoyada jahon adabiyotiga xos bo'lgan syujet, inson ruhiyati tahlili yaqqol sezilib turadi.

"Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasida inson xotirasi - sha'ni masalasi yuksak insoniylik va ma'naviy tubanlik o'rtasidagi kurash jarayoni zamirida aks ettiriladi. Muallif hayotiy materialni yangicha talqinda idrok etadi va xuddi shu holda ifodalaydi. Asarda Bayna momo ruhiyatidagi ikki qarama-qarshi tomon - tiriklik va o'lim orasida o'tgan umri manzaralarini chizish, ichki kechinmalarini asl ranglarda ko'rsatish ustuvor yo'nalish kasb etadi.

Ba'zi insonlarda bir-biriga zid tuyg'ular yoki xislatlar bir xilda mavjud bo'ladi. "Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasidagi Bayna momo obrazida ham ana shunday qarama-qarshi ikki xislat o'zaro sintezlashib ketgan. Momo eri Rayim polvon va o'g'liga juda ham baland mehr qo'ygan, shuning uchun ham qishlog'i Tersota va shu qishloqda yashovchi barcha kishilarga ham shunday mehr ipi bilan bog'lanib qolgan edi. Rayim polvon shu qishloqdagi tengi yo'q chavandoz va mergan kishi bo'lib, har doim qishloqning sha'ni uchun kurashgan edi. U fuqarolar urushi yillarida ham Tersotaning erki uchun kurashadi. Oxir-oqibat bu kurash Rayim polvon va uning o'g'li otib o'ldirilishi bilan tugaydi. Zamon otboqar Rayim polvonni doim ta'qib etar, lekin hecham qo'lga tushirolmaydi. Nihoyat, uni o'z uyidan chiqayotganida otib o'ldiradi. O'g'li askarlarga qarshilik qilmoqchi bo'lib, otasining miltig'ini qo'lga oladi. Shunda mirshablar uni ham otib o'ldiradilar. O'g'il ham otasining murdasining ustiga yiqilib jon beradi. Ana shunday ayanchli bir vaziyatda Bayna momo faqat qishloqdoshlaridan najot kutadi. Ammo ulardan najot yo'q edi. Shu ondan boshlab momoning qalbidagi yuksak mehr-muhabbat o'rnini kuchli nafrat egallaydi. U qishloqdoshlarini aslo kechira olmaydi, ulardan butunlay yuz o'giradi. Atrofidagilarining mute holga kelib qolganliklari, har qanday nohaqliklarga ham befarq, e'tiborsiz jim turaverishlari uni qattiq iztirobga soladi. Yurtda odamzot chiday olmaydigan adolatsizliklar, nohaqliklar sodir bo'lsa-yu, hech kimdan sado chiqmasa. Eng oliy narsalar - insonning sha'ni, g'ururi toptalsa, oyoq osti qilinsa ham hammasiga guvoh bo'lib turgan xalqdan sado chiqmasa! Bunga chidab bo'lmaydi. Muallif butun qishloq ahli va yakka shaxs - Bayna momoni qarama-qarshi qo'yadi. Olomon-bir tomon bo'lsa, momoning yolg'iz o'zi bir tomon. Qishloq ahlining bari e'tiqodidan, g'ururidan voz kechib, butunlay mute holga tushib qolgan, insoniyligini butkul yo'qotib bo'lgan. O'z iymonini, e'tiqodini, odamiyigini saqlab qolgan yagona inson - Bayna momo xolos. Qo'llaridan kuchi ketib bo'lgan, lekin eri va o'g'lining qotili Zamon otboqarga bo'lgan nafrati unga kuch beradi.

Hikoyada ikki qarama-qarshi insoniy hislar: juda kuchli muhabbat va juda kuchli nafrat bir inson yuragida bir paytning o'zida yashashi va uning kuchi ta'siridagi inson hatti-harakatlari yakka oqimda aks ettiriladi. Bu holatni ma'lum ma'noda psixologik kontrastlik deyish mumkin.

Muallif syujet sathida kontrastlikni shartli yuzaga keltiradiki, bu ham hikoyaning ta'sir quvvatini yanada oshirishga, qahramonning ruhiy olamini yanada teran ifodalashga xizmat qiladi. Ya'ni "Rayim polvonning o'limidan keyin tug'ilgan va u haqida keyinchalik butkul eslaridan chiqib ketgan, cho'pchaklarni eshitib ulg'aygan avlod uylarini ravoqli va pishiq

g'ishtdan qura boshlagach, bir paytlar Tersotaning ko'rki va g'ururi bo'lib turgan bu uy birdan ko'rimsiz qiyofaga kirdi va endi Bayna momo kabi uy ham qishloqdagi uylar oldida yolg'izlanib qolgandi: faqat bir-birini bosib-turtib kirib kelayotgan shoshqoloq yillar bu avlodning sarkash qalbiga qandaydir olis xotirani yoqib qo'yish uchun behuda urinib, uy devorlariga mahzun bitiklar yozar, bekasi bilan birga bu makon ham allaqachon o'zining oldingi qudrati va viqorini yo'qotib bo'lgan, unut va tashlandiq maskanga aylangandi. Tersotaliklar endi aeroplanlar haqida gaplashishardi. Ular zamonning alg'ov-dalg'ovlariga g'arq bo'lgan, hayotlarida yuz berayotgan yangiliklarni hazm qilib ulgurmasdi. Yillar bilan birga hamma narsa o'zgarar, faqat Bayna momogina uni sezmas, go'yo uning uchun vaqt o'sha holicha qotib qolganday, uni hamon o'sha ellik yil oldingi - eri va o'g'lining o'ligini askarlar tepkilab o'tishgan ustun oldidan topish mumkin edi ".[6]

Hayot shiddat bilan rivojlanib borayotgan, kechagi voqealar kishilar xotirasdan butunlay unut bo'layotgan bir sharoitda yolg'iz Bayna momoning turish-turmushi, ko'ngil hislari avvalgi holida qolib ketgandi. Adib shu o'rinda o'zgarib ketgan hayot va turg'un holida qolib ketgan momo hayotini bir-biriga zidlash orqali mehr, muhabbat, odamiylik kabi tuyg'ularning abadiyligini takrorlaydi, alohida urg'u beradi.

Umuman, Nazar Eshonqul ijodida, xususan, hikoyalarida kontrast usulining yana ko'plab an'anaviy va zamonaviy ko'rinishlarni uchratishimiz mumkin. Adib kontrastdan foydalanishdan yangiliklar yaratadi va maqsadiga erishadi. Eng asosiysi, yangicha qirralarda qo'llanilgan badiiy usul asarlardagi o'z vazifasini ortig'i bilan ado etadi. ularning badiiy maqsadini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. QuronovD., MamajonovZ., SheraliyevaM. Adabiyotshunoslik lug'ati.Toshkent, Akadem nashr.2010
2. Do'stmuhammedov X. Hozirgi o'zbek hikoyachiligida badiiy tafakkurning yangilanishi. NDA. Toshkent, 1995;
3. Sattorova G. Badiiy niyat va xarakter talqini // O'zbek tili va adabiyoti, 1997
4. Sattorova G. Inson irodasining badiiy-tasviriy talqini // O'zbek tili va adabiyoti, 2001, 6-son, 55-56-betlar;
5. Normatov U. Bugunning hikoyalari // Umidbaxsh tamoyillar. Toshkent, 2000. 39-42-betlar;
6. Eshonqulov N. Shamolni tutib bo'lmaydi. Toshkent. 2008.
7. Akbarova M. Istiqloq davri hikoyalarida kontrast usulidan foydalanish Andijon 2014

ISSN 2181-9297

Doi Journal 10.26739/2181-9297

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№5 (2019)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000